

melyből nyugati és keleti ellenségeink torzító rajzaival szemben a magyar kultúrlélek a maga valódiságában sugárzik vissza.

Sebestyén Károly részére új könyvének teljes irodalmi sikere megérdemelt jutalom a magyar Shakespeare-kultusz terén kifejtett, egy emberöltőt betöltő derék törekvéseiért.

GYULAI ÁGOST

*Pukánszky Béla: A mai osztrák irodalom.* Budapest, Franklin, (1937) 8-r. 186 l.

Nemcsak kívánatos, hanem szükséges is — ma inkább mint bármikor — a hozzánk közelebb eső népek irodalmának tükörképét magyar nyelven nyújtani. Kevés más megnyilvánulásból lehet olyan eredményesen az illető nép gondolkodásmódját kiolvasni, az azt legmélyebben érintő problémákat meglátni. Elsősorban az osztrákok iránt kell érdeklődnünk, hiszen nem is olyan régen szorosabb kapcsolatban álltunk még velük, és évszázadokon át innen értek a legerősebb nyugati hatások bennünket. Jelenlegi helyzetük újra olyan, hogy magunk ellen vétkoznénk, ha nem szentelnénk az osztrákoknak kettőzött figyelmet.

Pukánszky Béla mindenkép leghivatottabb tudósunk volt ennek az élő osztrák irodalomnak a vizsgálásához. Ő foglalkozott, már a hazai német irodalommal kapcsolatban is, legtöbbit és legrégebben az osztrák irodalommal, amelynek különféle korszakairól és képviselőiről egyetemi előadásokat is tartott az utóbbi években. Jó stílusa, folyékony előadása szintén arra a föladatra jelölte ki, hogy az ezen, a szélesebb rétegek előtt bizony alig-alig ismert nagy területen rendet és áttekinthetőséget teremtve, közelebb hozza a magyar közönséghez legfontosabb szomszédunk szellemi légkörét. Ez annál hálásabb foglalkozás volt, mert az osztrákok maguk sem gondoskodtak eddig megfelelő formában hasonló beszámolásról. Idevágó írásaik vagy túlságosan részletekbe veszők, vagy túlságosan egyoldalúak. Ilyen terjedelemben, ilyen átfogóan és egyszerűen önmaguk számára sem oldották meg ezt a kérdést. Az ő bajuk ma is a birodalmi németségre való messzemenő hagyatkozás az ilyen föladatok megoldása tekintetében; ott meg beleosztják érdemesebb íróikat a maguk átfogóbb rendszerébe, a kisebbekről meg tudomást sem vesznek, főként azonban a külön osztrák szellemiségről nem sokat akarnak ma tudni. Ezen a ponton az ilyen műnek azután a legkérlelhetlenebb következetességgel kellene eljárni és lehetőleg a történetnél élesebben kellene kirajzolni a határokat és szűkkeblűbben bánni az írók, költők fölvétele körül. Szerző helyenként valóságos tojástáncot kénytelen járni a körül, ki és mi osztrák, ki és mi nem! A teljességre törekvés itt csak részben igazolt és kívánatos, t. i. kissé rontja az osztrák jellem kidomborításának lehetőségeit. Ma meg éppen erre kell nekünk is, az osztrákoknak maguknak is, elsősorban felfigyelnünk. Nemcsak az egyéb németség felé való határsértésekre gondolok itt, hanem arra is, hogy a szláv meg zsidó vonások ne keveredjenek olyan magától értetődően a voltaképeni osztráknémettekkel.

A könyv mindjárt a tulajdonképeni tárgyalást kezdő II. fejezetben (az első bevezető jellegű: *Keret és cél*) a bécsi irodalom mezején igyekszik

rendet teremteni. Három nagy irányt lát itt: nemzetközi színezetűnek nevezhetnők az elsőt minden kifejezetten bécsi jellegzetesség, bécsi levegő ellenére. A második csoportot a katolikus világnézetűek alkotják: Kralik és a Gralbund épügy ide vannak véve, mint a kizárólag a művészi téren mozgók, E. v. Handel-Mazettitől Fr. Schreyvogelig. Ide viszont került olyan író is, kinek hovartartózkodáságáról lehetne vitatkozni. A harmadik csoport a politikához közeledett költészet- és háborús regénytől az osztrák vidékhez, a néphez, a természethez menekült íróké. Átmenet ez *A «diadalmas» vidék* című III. fejezethez, melynek a tartalomjegyzékben idézőjelbe tett diadalmas jelzője nem utolsó sorban arra vonatkozatható, hogy az itt említett művek feltűnő nagy százaléka városi vonatkozású. A különböző osztrák tartományok és tájak Alsó-, Felső-Ausztriától, a Szudétáktól Tirolig, Karintiáig, Krajnáig, sőt a tengerpartig valóban meglepően sok íróval szerepelnek, s így Bécs ellenében is diadalmasnak bizonyul a vidék. A IV. fejezet (*Ausztrián innen — Ausztrián túl*) a legnehezebb kérdést veti föl: van-e ebben az irodalomban igazi gyökere az önálló osztrák szellemnek? A felelet elég világosan a nagynémet irányzat felé mutat. Ez azonban elsősorban a szudétanémetségre áll, melynek helyzete a mai új államalakulatok jóvoltából úgylis különlegesen nehézé vált.

Bámulatos, hogy Pukánszky menyi névvel, címmel dolgozik ebben a pár fejezetben és előadása mégsem válik szárazzá, sőt elejétől végig olyan érdekeltően ír, hogy a sok adat ellenére sem fárasztó könyvének olvasása. Külön érdeme, hogy számon tartja mindenütt a magyar fordításokat is és ügyesen helyez el adott esetekben magyar írói véleményeket az osztrák kartársakról, ill. azok egy-egy művéről. Általában igen sikerült, szép munkát nyújtott ezzel a kötetével is, mely szaktudóst, nagyközönséget egyformán érdekelhet.

KOSZÓ JÁNOS.

*József nádor iratai. 1792—1809.* Kiadta és magyarázatokkal kísérte *Dománovszky Sándor.* I—III. k. Budapest, Történelmi Társulat, 1925., 1929., 1935. N. 8-r. VIII, 769; 888; VIII, 959 l.

E hatalmas történelmi forrásgyűjtemény anyagának legnagyobb része természetszerűen nem tartozhatik irodalomtörténeti érdeklődésünk körébe; azonban a Martinovics-összeesküvéstől az utolsó nemesi fölkelésig a közéletnek minden nevezetesebb mozzanata benne lüktet, az események szálai a fiatal nádor bizalmas jelentéseiben át vezetnek Bécshez, szereplői között pedig írónk, költőnk is ott vannak. A rájuk vonatkozó néhány érdekesebb adatot óhajtom az alábbiakban ösmertetni. — A Martinovics-összeesküvés megtorlása még Sándor Lipót főherceg-nádor idejében lezajlott; az ifjú József-re az ügynek már csak utóregzései maradtak: a pesti egyetem tanárainak ellenőrzése, Spissich zalamegyei alispán és Zemplén vármegye ügyveinek kivizsgálása és intézkedés az Olvasó-körök (Lese Cabinet) dolgában: ez utóbbiakban a felvilágosodás káros eszméinek egyik forrását látták. Csekély pénzért diákok, polgárok gyermekei, sőt cselédek kaphattak innen könyveket olvasni, s bevallott céljuk az ízlés nemesítése és «természetes» fölvilágosítás